

A szegedi Palotás József nem tudja, hogyan élte túl a világháborút

DON-KANYAR – A POKLOK POKLA

A szegedi Palotás József neve szerepel az 1942. január 12-i Don-kanyari kitörés 50. évfordulójára készült kiadvány hősi halottjai között. Az egykori honvéd azonban él, bár a halál a Don-kanyarnál és menekülése közben is folyamatosan ott ólálkodott körülötte.

OLÁH ZOLTÁN

– Márki! Így hívták azt a parányi falut, ahol hónapokig állomásoztunk. Az oroszok január 15-éről 16-ára virradó éjszaka körbevettek bennünket, aknátüzet és golyózáport zúdítottak ránk. Megpróbáltunk kitörni. Amikor menekülés közben lóhátról visszaneztem, mindenütt szürke pontokat láttam. Bajtársaim voltak. Fejvesztve menekültünk. Rajtam kívül még vagy hatvan társamnak sikerült kijutnia, a többiek ottvesztek. A szörnyűségek még csak ezután jöttek. Hazafelé. Nem tudom, hogy maradtam életbe – vág története közepébe Palotás József.

Kivárom, amíg az idős, 88 éves férfi nagy levegőt vesz, megkérem, ne siesen, kezdjük az elején, mondja el, mikor és hány éves korában vonult be, hogy került a Don-kanyarba, egyáltalán a 2. magyar hadseregbe.

Sorozáskor nem gondolt a halálra

Felesége, Rózsika néni odalép hozzá, bal kezét ráteszi férje jobb vállára. Hatvan éve házasságban. Az asszony felém fordulva mondja, hogy ilyentájt, a kitörés évfordulójához közeledve a férjéből gyakrabban előtörnek az érzelmek.

Az már az első mondatokból kiderül, hogy az egykori szegedi honvédek félelmetes a memóriája, minden apró részletre emlékszik. Mintha nem is 66 éve történt volna, amit földidéz.

Az idős férfi megengedi, sőt kéri, hogy Józsi bácsinak szólítsam. Elmondja, 1941-ben sorozták be. Október 13-án, 21 évesen vonult be, Miskolcon kellett jelentkeznie. Családfenntartó volt, édesanyját és két öccsét hagyta itthon. Miskolcra 13 óra 45 perckor érkezett meg a vonata. A tüzértérhez került. 1942 tavaszán, hosszú és alapos kiképzés után a századát azonnal indították útnak a Don-kanyarba, hogy rendfenntartás lesz a feladatuk Harka és Rosztov között, a nyár végén, de legkésőbb ősszel újra itthon lesznek. Eszébe sem jutott, hogy meghalhat.

8 nap vonaton, 3 hét gyalog

Az út egy részét vonaton tették meg, nyolc napig utaztak Kurszkiig, onnan három héti gyalog meneteltek a bevezetőben már említett kis faluig, Márkiig. A 19. és a 23. hadosztályhoz tartozó 150 fős tüzérszázad felszerelésének része volt négy ágyú is, a talpakat és a csöveket 6-6 ló húzta. A köz-katonák fegyvere szuronyos puskák voltak. Ekkor még nem gondolták, hogy néhány hét múlva milyen nélkülözések várnak rájuk, semmit nem éreztek a későbbi borzalmakból. Egyenruhájuk ugyan silány volt, nyári, de enni és innivaló jutott. Igaz, mivel utasításra a konzervekkel spóroltak, általában krumplit ettek. Kaviárt viszont rengeteget kaptak.

– Első áldozatunk egy diósgyőri tizedes volt, érkezésünk után nem sokkal lötték le. Átfésültük az erdőt, de a gyilkost nem találtuk, orosz partizánokat sem – eleveníti fel Józsi bácsi a Don-kanyari kezdeteket.

Az idős férfi szenvedélyesen beszél. Mintha 1942 ősze lenne Márkinál. Újra átéli. Térképeken is mutogatja, hogy az oroszok a folyó túloldalán, a magyar katonák az innenső oldalán hol vertek táborot. Hónapokig nem történt velük semmi, olykor ugyan el-eldörrent egy-egy lövés, szörványosan megszólaltak gépfegyverek, azonban harcok nem alakultak ki. Édesanyjának levélben kétszer is küldött pénzt, de a 20-20 pengő soha nem érkezett meg Szegedre.

Mínusz 30 fokban

Szeptemberben, októberben már 80-120 centiméteres hó borította a térséget, hideg volt, tartósan mínusz 30 fokot mértek, bunkerekben, faágakon (deszkákon) aludtak. A lovaknak már nem tudtak enni adni, egyik a másik után pusztult. Lóhúst főztek, karácsonykor „azt a fekete színű húst” ették, szomjukat hólével csillapították.

December 31-én parancsot kaptak, hogy akár a hó alól is próbáljanak meg füvet kaparni a lovaknak.

– Az év utolsó hónapjában már kenyeret se kaptunk, legyengültünk, tetvesek voltunk. A csizmába belefagyott a lábam, mindkettőnek a sarkát a bajonettel kivágtam, hogy le tudjam húzni. Kaptam egy bakancsot – meséli egyre szörnyűbb „katonaélményeit” Palotás bácsi.

A férfi egy-egy háborzongató részletet a feleségére nézve mond el, mintha töle várna erőt a folyta-

tam a dermesztő hidegben, amikor dübörgést és kiabálást hallottam. Katonák menekültek északi irányból. Honfitársaink. Mi maradtunk, azt a parancsot kaptuk, hogy fel kell tartóztatnunk az ellenséget. Még külsőleg sem hasonlítottunk katonákra, egyébként is a silány nyári felszerelésünk tönkrement, rongyos hadsereg volt a miénk – folytatja egyre gyakrabban felpattanva az asztaltól.

Ütegeiben nem volt szegedi, ám január 14-én odaszólt neki egy katona: „Te vagy az, Jóska?” A barátja, a szegedi Szőke Mihály szólította meg. A 18 éves baka a katonatársával nem sokkal korábban azért érkezett, hogy leváltsák a régóta ittlévőket. Megölték, megcsókolták egymást, könnyek között megfogadták, amelyikük túléli, megkeresi a másik családját, és elmondja, találkoztak, és elmeséli az utolsó óráikat. Ez a szomorú feladat Palotás József maradt, Szőke Mihály egyike volt azoknak, akik életüket áldozták a Don-kanyarban.

Némi szünet után arról kezd beszélni, hogy Jány Gusztáv vezérezredes még 15-én is arra utasította a felszerelés és megfelelő fegyver nélküli, legyengült, beteg 2. magyar hadsereg maradványait, hogy életük árán is álljanak ellen.

Palotás József megismétli, amivel kezdte, a márki kitörést, amit mindössze hatvanan éltek túl. Menekülése közben a fülét szinte súrolták a golyók és a repeszdarabok, körülötte hullottak a bajtársai.

Nyugatra, csak Nyugatra!

Az idős férfi egy-egy olyan esetről, amikor még ő sem talál magyarázatot arra, hogyan maradt életben, zoko-

Palotás József emlékszik a 66 évvel ezelőtti borzalomra

FOTÓ: MISKOLCZI RÓBERT

Hol egyedül, hol ismeretlen katonatársakkal, hol gyalog, hol teherautóval, hol vonaton haladt a nagybetűs HAZA irányába.

Hideg volt, tetves volt, beteg volt, sebesült volt, kimerült volt, ennivalója sem volt, napokig savanyúcsukron élt.

Többnyire csak magára számíthatott. Sírva meséli, hogy a szövetséges németek ordítva zavarták ki a bunkerről, ahová csak melegedni ment be. 90 kilométert tett(ek) meg, többször, legalább tucatnyszer körbeverték őket az oroszok, folyamatosan lőtték rájuk, a lábfejét eltalálta egy repesz, vérzett, de semmit nem tudott tenni, sántikálva ment tovább. Egy kis orosz faluban egy idős házaspár megkínálta kecsketejjel. A következő faluban találkozott miskolci bajtársakkal, akik hiába kérték, nem tartott velük, nem volt ereje. Meg akart melegedni, csillapítani akarta az éhségét, és pihenésre vágyott. Evett, és lefeküdt. Az „idilli” állapot azonban nem sokáig tartott, gyorsan közeledtek az oroszok, innen is menekülniük kellett.

Három magyar teherautóra is megpróbáltam felkérkedni, de elzavartak, azt mondták, nincs hely. Mivel az első elakadt egy hóbuckában, a másik kettő is megállt, újra odamentem. Akkor már az egyik magyar tiszt megszánt, megengedte, hogy a platóra felkapaszkodjak. Csak két katona volt ott hátul – mondja. Úgy zokog, hogy szavait alig lehet érteni.

Egyre betegebb lett, de ment, ment, ment. Haza akart jutni. A belgorodi kórházban a bakancsba belefagyott lá-

bát kiszabadították, meghallotta, hogy az egyik orvos arról beszél a nővéreknek, hogy muszáj mindkét lábát a bokáknál amputálni. Megúsztta, mivel innen is menekülniük kellett. Épphogy „elérte” az utolsó, Kijevbe induló vonatot. Marhavagonokban zsúfolódtak össze, az egyik sarokba kuporodott le, állni már nem tudott. Egyszer azt hitték, halott, ki akarták dobni. Mivel már megszólalni sem bírt, apró mozdulatokkal jelezte, még él. A kijevi kórházban megfürdették, az egész testét leborotválták, tetvetlenítették, megműtötték. Mindkét lábfejét és sarkát amputálták, a megfagyott keze megúsztta. Egyre jobban lett, pedig néhány napja már papot hívtak hozzá, hogy adja fel az utolsó kenetet. Fájdalomcsillapítót nem kapott, mivel nem volt.

Kezdtett erőre kapni, kórház után kórház következett. 1943 tavaszán ért Magyarországra, a debreceni katonai kórházba. Ezután a pécsi, a kecskeméti, majd végül a szegedi katonai kórház következett.

Palotás József honvéd 1944. június 22-én szerelt le. 1992-ben vették le róla, róluk a „horthysta katona” bélyeget.

Nagyapáink Mohácsa

A II. világháborúban német követelésre, kormányközi egyezmény alapján küldték ki az orosz frontra a 2. magyar hadsereget. A Don-kanyarban 1943. január 12-én a szovjet Vörös Hadsereg ellentámadásában szinte teljesen megsemmisült a 200 ezer fős 2. magyar hadsereg. (Aki túlélte, azok is megszenvedték a Don-kanyart: a képkönyvön látható Palotás József mindkét lábfejét és sarkát amputálni kellett.) A gyászt Magyarország szovjet megszállását követően évtizedekig nem lehetett kibeszélni. Nemeskürty István műve (Requiem egy hadseregért, 1972), azután Sára Sándor tévésorozata (1981-83) törte meg a jeget... Nagyapáink Mohácsa a Don-kanyar címmel hétfőn nyílik dokumentumok és fotókat is bemutató kiállítás a hódmezővásárhelyi Emlékpontban.

táshoz. Ki-kicsordulnak a könnyei is, miközben beszél.

Rongyos hadsereg

– Január 12-én legalább mínusz 40 fok volt. Az oroszok megindították a támadást, először Urivnál törtek át. 13-áról 14-ére virradó éjjel őrségben voltam, óránként váltottuk egymást. Váltótársam eltűnt, már két órája áll-

gásba tör ki és rövid szünetet tart. Letörli könnyeit és megismétli: – Véletlenül élek!

Márkitól nem messze teljesen véletlenszerűen jó néhány menekülő magyar katona összegyűlt. Egy tiszt azt mondta nekik, vagy inkább kérte tőlük, hogy semmi mással ne törődjenek, csak menjenek Nyugat felé, csak Nyugat felé.

A HÁBORÚ UTÁN. Palotás József 1947. május 1-jén ismerte meg Rózsikát, 1948. szeptember 18-án kötötték házasságot, felesége 11 évvel fiatalabb nála. Boldogan mondja: „Született egy gyönyörű lányunk, van két unokánk és három déd-unokánk.”